

KORXONALARNING RAQOBATDOSHLIGINI TALQIN QILISHNING MAVJUD YONDASHUVLAR TAHLILI

A.N.Xoliqulov – SamISI “Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrası mudiri,i.f.n., professor, “Ipak yo‘li” Turizm va madaniy meros xalqaro universiteti “Xalqaro biznes va kreativ iqtisodiyot” kafedrası professori

Korxonaning raqobatbardoshligini talqin qilishda mavjud yondashuvlarni tahlil qilishdan maqsad uning quyidagi asosiy jihatlarining mohiyatini ochib berishdan iborat:

- korxonada "raqobatdoshlik" toifasi bilan ifodalangan qobiliyatning, sifatning paydo bo'lishining sabablari qanday;
- korxonaning raqobatbardoshlik darajasini belgilovchi omillar qanday;
- korxonada raqobatbardoshligining maqsadli yo'nalishi nima yoki nima uchun u raqobatbardosh bo'lishi kerak;

Korxonaning raqobatbardoshligini keltirib chiqaradigan sabablarni va uning darajasi omillarini talqin qilishda mavjud yondashuvlarni tahlili.

Korxonaning raqobatbardoshligini keltirib chiqaradigan sabablarni talqin qilish bo'yicha mavjud yondashuvlarni o'rganishimiz ularning ikkita asosiy guruhini ajratib olishga imkon beradi:

- birinchi guruh yondashuvlari quyidagilarga asoslanadi: korxonada raqobatdoshligining paydo bo'lishi ichki xususiyatga ega va dastlab korxonaning tashqi muhit bilan o'zaro ta'siridan mustaqil ravishda unga xosdir. Binobarin, raqobatbardoshlik - bu korxonaning sifat xarakteristikasi (qobiliyati), ya'ni unga xosdir.
 - yondashuvlarning ikkinchi guruhi quyidagilarga asoslanadi: raqobatbardoshlikning paydo bo'lishining sabablari korxonaga nisbatan tashqi (tizim sifatida ochiqligi va tashqi muhit bilan o'zaro bog'liqligi sababli) va ichki, unga bog'liq emas ochiqlik. Binobarin, raqobatbardoshlik korxonaning xususiyati hisoblanadi va faqat uning raqobatdoshlik (raqobat) shaklida bozorda kontragentlar bilan o'zaro ta'siri natijasida paydo bo'ladi.
1. Korxonalarning raqobatdoshligining iqtisodiy mohiyatini talqin qilishning mavjud yondashuvlari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Mualliflarning asosiy farqlari raqobatbardoshlikning paydo bo'lish sabablarini, uning maqsadga

- yo'naltirilganligini, sifat xususiyatlarini, shuningdek, mahsulot va tarmoqlarning (milliy iqtisodiyot) o'xshash xususiyati bilan o'zaro bog'liqligini talqin qilishda.
2. Korxonaning raqobatbardoshligining iqtisodiy mohiyatini uning adabiyotda mavjud bo'lgan talqinlarini mexanik kompilyatsiya qilish asosida izchil talqin qilishni ishlab chiqish mumkin emas.
 3. Korxonaning raqobatbardoshligi uning xususiyati ekanligi aniqlandi, bu korxonada salohiyatidan, mahsulotlarning raqobatbardoshligi va faoliyati samaradorligidan farq qiladi. Shu sababli, mavjud bo'lgan yondashuvlardan farqli o'laroq, raqobatbardoshlikning paydo bo'lishining sabablari sifatida, nafaqat korxonada bilan bog'liq ichki omillarni, balki tashqi mahsulotlarni ham hisobga olish kerak, bu tayyor mahsulotlar va ishlab chiqarish resurslari bozorlarida raqobat shaklini oladi. . Korxonada, uning mahsulotlari va sanoatining (milliy iqtisodiyot) raqobatbardoshligi bir xil tushunchalar emas.
 4. Raqobatbardoshlikning mavjudligi korxonada uchun raqobat muhitida ko'zlangan barcha maqsadlarga erishish uchun, ya'ni nafaqat bozor faoliyati maqsadlariga erishish, balki ishlab chiqarish va ijtimoiy vazifalarni ham bajarish uchun zarur ekanligi aniqlandi.
 5. Korxonaning raqobatbardoshligi, mavjud yondashuvlardan farqli o'laroq, uning ajralmas, nisbiy va dinamik xususiyati sifatida qaralishi kerak.

Shunday qilib, birinchi navbatda, tayyor mahsulot va ishlab chiqarish resurslari bozorlaridagi raqobatbardosh vaziyat dinamikasidan qat'i nazar, uning darajasini saqlab qolish va oshirishga qaratilgan raqobatbardoshlikni boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Ikkinchidan, raqobatbardoshlik darajasi va raqobatbardosh ustunliklarni baholash nisbiy ko'rsatkichlar yordamida amalga oshirilishi kerak va baholash uchun asos sifatida raqobatchilar - korxonada faoliyat ko'rsatadigan raqobatbardosh kuchlarning manbalarini tanlash kerak; uchinchidan, baholashda raqobatbardoshlik, baholash bazasini tanlash va boshqaruv ta'sirini hisobga olgan holda, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish choralari ta'sirini, shuningdek, korxonada va uning raqobatchisi - ish sharoitidagi farqlarni hisobga olish kerak. raqobatbardoshlikni baholash bazasi.

1-jadval

Korxonada raqobatbardoshligining iqtisodiy mohiyati

Xarakteristikalarini talqin qilish	Xarakteristikaning mavjudligi oqibatlarini

1. Nisbiylik	
<p>1.1. Ob'ektiv nisbiylik: korxonaning raqobatbardoshligi (va uning darajasi) ma'lum bir vaqtning o'zida ma'lum bir bozorda yuzaga keladigan raqobat holatiga nisbatan</p> <p>1.2. Sub'ektiv nisbiylik: korxonaning raqobatbardoshligi (va uning darajasi) uni baholashning turli sub'ektlari uchun nisbiydir</p>	<p>1. Raqobatbardoshlik darajasini baholash bazaga nisbatan amalga oshirilishi kerak, chunki raqobatchining yoki ularning guruhining raqobatbardoshligi qiymatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni tanlash kerak.</p> <p>2. Raqobatbardoshlik darajasining qiymati uni baholashning har bir sub'ekti uchun har xil</p>
2. Dinamizm (o'zgaruvchanlik)	
<p>Korxonaning raqobatbardoshligi bu dinamik xususiyatdir, uning darajasi korxonaharbariyatining harakatlaridan qat'iy nazar bir xil baholash bazasi uchun ham o'zgarib turadi.</p>	<p>1. Raqobatdoshlik darajasi, uning ichki omillarining o'ziga xos konfiguratsiyasi bilan belgilanadi, vaqt o'tishi bilan ob'ektiv ravishda pasayadi</p> <p>2. Bozorda o'zgaruvchan raqobat sharoitida uning darajasini saqlab qolish va oshirish uchun raqobatbardoshlikni boshqarish zarur.</p>
3. Ob'ektivlik	
<p>3.1. Korxonaning haqiqiy raqobatbardoshligi davlat hokimiyati organlari tomonidan shakllanadigan raqobat sharoitidagi farqlarni hisobga oladigan baza bilan taqqoslash orqali aniqlanadi</p> <p>3.2. Korxonaning raqobatbardoshligining nominal darajasi davlat organlarining bozordagi raqobat sharoitlariga ta'sirini hisobga olmagan holda belgilanadi.</p>	<p>1. Korxonalarning raqobatbardoshligi darajalarini taqqoslash bir xil raqobat sharoitida amalga oshirilishi kerak</p> <p>2. Korxonada darajasida raqobatbardoshlikni boshqarish bozorda raqobatni tartibga solish, ishlab chiqarish resurslari va talabni tartibga solish sohasidagi davlat siyosatining ta'sirini hisobga olishi kerak.</p>

4. Yaxlitlik	
Raqobatbardoshlik - bu korxonaning bozordagi sheriklari bilan raqobatdosh o'zaro ta'sirining natijalarini umumlashtirilgan baholash	Korxonaning raqobatbardoshlik darajasi bozorda kontragentlar bilan raqobatdosh o'zaro ta'sir natijalarining ajralmas ko'rsatkichidir

Quyidagi jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib, mahsulot raqobatbardoshligi uning raqobat muhitida paydo bo'ladigan mulkini tavsiflovchi iqtisodiy tushunchadir, uning darajasi iste'molchilar uchun mahsulotning jozibadorligi darajasi va uning ustunligini ko'rsatishi aniqlandi.

2-jadval

Turli xil xo'jalik yurituvchi sub'ektlar / ob'ektlarning raqobatbardoshligi

Iqtisodiy ob'yekt	Ob'yekt raqobatbardoshligining iqtisodiy mohiyati	Ob'yekt raqobatbardoshligining iqtisodiy mohiyati tavsifi
1. Korxonona	Korxonona raqobat predmeti hisoblanadi.	<p>1. Korxononada raqobatbardoshlikning omilli shakli (raqobatdosh ustunliklari) mavjud bo'lib, ularni amalga oshirish uning samarali darajasiga ta'sir qiladi (ya'ni korxonona o'z raqobatbardoshligi darajasiga mustaqil va maqsadli ta'sir ko'rsatishi mumkin)</p> <p>2. Korxononaning raqobatbardoshligi haqiqiy ifodaga ega. Uning darajasini bevosita amalda o'lchash mumkin</p> <p>3. Raqobatbardosh ustunliklarni amalga oshirish jarayoni uchun tashqi sharoitlarning mavjudligi muhimdir. Korxononaning raqobatbardoshlik darajasi nafaqat korxononaning o'zi,</p>

		balki uning faoliyat ko'rsatadigan tashqi muhiti bilan ham belgilanadi.
2/Tarmoq, milliy iqtisodiyot	Ho'jalik tizim raqobatchilikning sub'yekri hisoblanmaydi.	<p>1. Iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligining samarali darajasini to'g'ridan-to'g'ri, o'lchash mumkin emas. faqat bilvosita - ushbu tizimga kiritilgan korxonalarining raqobatbardoshlik darajasi orqali aniqlash mumkin.</p> <p>2. Iqtisodiy tizimning raqobatdoshligini ifoda etuvchi omil shakli bu uning korxonalarining raqobatbardosh ustunliklari amalga oshiriladigan tashqi shart-sharoitlar to'plamidir.</p>
3. Tovar	Mahsulot raqobat sub'yekti hisoblanmaydi. Uning raqobatbardoshligi mahsulotni ishlab chiqaradigan korxonaning raqobatbardoshlik omillarini amalga oshirish natijasidir.	<p>1. Mahsulotning raqobatbardoshligi darajasining o'zgarishi ichki zaxiralar hisobiga emas mahsulotga tashqi ta'sir bilan sodir bo'lishi mumkin,</p> <p>2. Mahsulotning raqobatbardoshligi korxonaning raqobatdoshligining omilli shakli hisoblanadi</p>

Korxonaning raqobatdoshlik darajasi tashqi va ichki omillar tizimining harakati bilan belgilanadi. Raqobatdoshlikning mavjudligi korxonalar raqobat sharoitida iqtisodiy faoliyatning maqsad va vazifalariga erishishi uchun zarurdir. Korxonaning raqobatbardoshligini boshqarish uni ifodalashning barcha shakllarini hisobga olishni talab qiladi. Raqobatdoshlikni ifodalashning ikki shaklini ko'rib chiqish taklif etiladi: a) omilli shakli - raqobatdoshlikning tashqi va ichki omillari; b) natijaviy shakli - bozorda raqobatdosh ta'sir o'tkazish jarayonida korxonaning raqobatdosh ustunliklaridan foydalanish natijalari (foyda, yaratilgan ish o'rinlari va boshqalar).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida. –Toshkent. 12.09.2023 yil.
2. Sh.M. Mirziyoev. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. -Toshkent: O'zbekiston, 2022. -104 b.
3. Pardaev M.Q., Xoliqulov A.N., Yahyoyev T.I. Iqtisodiy tahlil. Darslik, Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2024, 410 bet bet. T.:
4. Xoliqulov A.N. Birlashish va qo'shib olish. O'quv qo'llanma Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2022, 216 bet
5. Xoliqulov A.N., Maxmudova D.P. Iqtisodiyotni strategik rivojlantirish sharoitida kichik biznesni boshqarishni takomillashtirish. Monografiya. Samarqand, SamDCHTI nashr-matbaa markazi, 2020 yil – 126 bet
6. Xoliqulov A.N., Ibodov K.B. Monopoliyaga qarshi boshqaruv nazariyasi. Darslik, Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2024, 360 bet
7. Xoliqulov A.N. Xizmat ko'rsatish korxonalarini samaradorligini tahlil qilishning metodologiyasini takomillashtirish yo'nalishlari. Monografiya. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ. Nashriyoti, 2023 - 276 bet
8. Xoliqulov A.N., Usmanova D.Q., Raximov X.A. Korxonalar raqobatbardoshligini baholash. O'quv qo'llanma. Samarqand, Turonnashr nashriyoti, 2021 y. – 210 bet.